

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка**

Кафедра права, філософії та політології

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Протокол № 1 від «25» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Чорний О.О.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ»

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 052 Політологія

Освітній ступінь – бакалавр

Форма навчання – денна/заочна

Форма підсумкового контролю – екзамен

2023 – 2024 навчальний рік

Робоча програма дисципліни «Філософські студії» для студентів за напрямом підготовки: 05 Соціальні та поведінкові науки. Спеціальність політологія.

Розробник програми: кандидат філософських наук, доцент кафедри Пуліна Вікторія Іванівна.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол №1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Олександр ЧОРНИЙ

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Філософські студії» є обов'язковою дисципліною гуманітарного спрямування, що викладається для студентів спеціальності 052 Політологія, які здобувають освітній рівень бакалавра.

Студенти отримують ґрунтовні знання про розвиток світової та вітчизняної філософської, етичної, естетичної та релігійної думки. Оволодівають філософським способом мислення. Знайомляться з першоджерелами та основними філософськими принципами наукового мислення, а також артефактами морального життя людства. Студенти засвоюють світоглядно-гуманістичний зміст предмету, формують толерантне відношення до носіїв різних сенсожиттєвих орієнтирів та віросповідань. Дисципліна «Філософські студії» дозволяє набути студентам додаткових фахових компетентностей при опануванні циклу дисциплін професійної підготовки.

Навчальна дисципліна складається з 6-ти змістовних модулів:

Змістовний модуль 1. Історія світової філософії.

Змістовний модуль 2. Історія української філософської думки.

Змістовний модуль 3. Онтологія та гносеологія.

Змістовний модуль 4. Соціальна філософія.

Змістовний модуль 5. Етика та естетика.

Змістовний модуль 6. Релігієзнавство.

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)	Обсяг навчальної дисципліни (заочна форма)
Статус навчальної дисципліни: нормативна	Загальна кількість годин: 120	Загальна кількість годин: 120
Рік підготовки: II Семестри: 3	Шифр та назва спеціальності 052 - <i>Політологія</i> Лекції (<i>теоретична підготовка</i>): 20 год. Практичні: 16 год. Самостійна робота: 84 год. Вид контролю: екзамен	Шифр та назва спеціальності 052 - <i>Політологія</i> Лекції (<i>теоретична підготовка</i>): 10 год. Практичні: 2 Самостійна робота: 108 год. Вид контролю: екзамен
Кількість кредитів ECTS: 4		

МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни “Філософські студії” є формування у студентів світоглядних і методологічних установок, їх філософської культури, логічного мислення, вміння вести діалог, дискусію в умовах плюралізму думок, високих моральних якостей, а також надати студентам можливість вивчати філософію в сукупності всіх її складових: філософії, історії філософії, етики, естетики, релігієзнавства.

. Основними завданнями вивчення дисципліни “Філософські студії” є

- ознайомлення з основними завданнями, джерелами та літературою курсу «Філософські студії»;

- закріплення та поглиблення світоглядних ідей у студентів здобутих ними в середніх навчальних закладах;

- розвиток навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей філософського мислення;

- поглиблення професійних знань та навичок що до феноменів людської моралі, естетичного, віри;

- формування умінь критично аналізувати отриману з різних джерел інформацію, самостійно трактувати її, застосовувати набуті знання для орієнтації в культурному житті;

- виховання національної і громадської свідомості, формування толерантного, неупередженого ставлення до інших народів, утвердження ідеалів філософського гуманізму у майбутніх фахівців.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- предмет, об'єкт, функції філософії, етики, естетики та релігієзнавства, базовий категоріальний апарат предметів;

- специфіку філософського осягнення дійсності;

- сутність та природу буття людини;

- основні напрями філософської думки;

- основні проблемні питання етики, естетики та релігієзнавства;

- проблематику сучасної філософії;

- місце української філософської думки в європейському та світовому контексті.

вміти:

- застосовувати набуті знання при аналізі нагальних проблем сьогодення, суспільства, права, суспільного буття людини;

- свідомо використовувати здобуті знання та філософські методи на практиці при вирішенні конкретних завдань;

- працювати з філософськими джерелами та літературою;

- здійснювати пошук найсучаснішої інформації з предмету, в тому числі в Інтернеті, та вміти її обробляти;

- застосовувати отримані знання для осмислення соціально-культурних явищ і процесів, а також для вирішення тих філософських і соціальних проблем, які пов'язані з власною темою наукових досліджень.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 години 4 кредитів ЄКТС.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни «Філософські студії» сприятиме формуванню наступних загальних та спеціальних компетентностей:

Шифр згідно СВВ	Загальні компетентності
ЗК 01	Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК 03.	Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК 05.	Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
ЗК 06	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.
ЗК 07	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства
	спеціальні
СК 01	Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат політичної науки.
СК 02	Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної політичної думки.
СК 03	Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
СК 04	Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії та політичної методології у фаховій діяльності.

Опанування курсом дисципліни «Філософські студії» має зробити наступний внесок у досягнення загальних програмних результатів навчання за спеціальністю «Політологія»:

Шифр	Програмний результат
РН 01	Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.
РН 03	Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.
РН 04.	Мати навички професійної комунікації.
РН 05	Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.
РН 07	Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.
РН 09	Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

PH 10	Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
-------	--

2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Разо м	у тому числі					Разо м	у тому числі				
		л	пр	лаб.	інд.	ср с		л	пр	лаб.	інд.	ср с
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Історія світової філософії та культури												
Тема 1. Вступ. Філософія як специфічний тип знання.	1	1					6	2	1			3
Тема 2. Антична філософія.	8	2	2			4	6	2				4
Тема 3. Західноєвропейська філософія Середньовіччя та епохи Відродження	7	1	2			4	4					4
Тема 4. Філософія Нового часу	7	1	2			4	6					6
Тема 5. Німецька класична філософія	7	1	2			4	6	2				4
Тема 6. Некласична Західна філософія XIX – поч. XX ст.	7	1	2			4	5					5
Тема 7. Основні напрямки та проблеми сучасної	7	1	2			4	5					5

філософії.												
Разом за змістовим модулем 1	44	8	12			24	38	6	1			31
Змістовий модуль 2. Історія української філософської думки												
Тема 8. Філософська думка Київської Русі	3	1				2	5	2				3
Тема 9. Класична доба української філософії	3	1				2	5					5
Тема 10. Українська філософія XIX – XX ст.	3	1				2	5					5
Разом за змістовим модулем 2	9	3				6	15	2				134
Змістовий модуль 3. Онтологія та гносеологія												
Тема 11. Сучасні проблеми онтології	4	1				3	5					5
Тема 12. Сучасні проблеми гносеології	2					2	5					5
Тема 13. Сучасні проблеми філософської антропології	3	1				2	5					5
Разом за змістовим модулем 3	9	2				7	15					15
Змістовий модуль 4 Соціальна філософія												
Тема 14. Сучасні проблеми соціальної філософії	5	1				4	6					6

Тема 15. Філософія історії	5	1				4	6					6
Тема 16. Сучасні проблеми аксіології та філософія культури	5	1				4	6					6
Разом за змістовим модулем 4	15	3				12	18					18
Змістовий модуль 5. Етика та естетика												
Тема 17. Предмет етики. Мораль як спосіб людського буття.	13	1	2			10	7	2				4
Тема 18. Естетика як філософська дисципліна	13	1	2			10	6					6
Разом за змістовим модулем 5	26	2	4			20	13		1			12
Змістовий модуль 6. Релігієзнавство												
Тема 19. Релігія як соціально-культурне явище	6	1				5	7					7
Тема 20. Світові релігії	6	1				5	7					7
Тема 21. Християнство як світова релігія	5					5	7					7
Разом за змістовим модулем 6	17	2				15	21					21
Усього годин	120	20	16			84	120	10	2			108

3. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ

Тема 1. ФІЛОСОФІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ТИП ЗНАННЯ.

Місце філософії в самопізнанні людини. Зміст і значення терміну „філософія”. Філософія і світогляд. Структура світогляду. Історичні типи світогляду та їх співвідношення з філософією: міфологічний, релігійний, науковий, філософський. Філософія як теоретична основа світогляду.

Предмет філософії. Проблема визначення предмету філософії. Функції філософського знання. Структура філософії.

Тема 2. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ.

Періодизація античної культури та специфіка окремих її періодів. Місце філософії в античній культурі. Мистецтво античності.

Передумови розвитку та основні етапи античної філософії. Ранньогрецька натурфілософія та онтологізм античної класики (досократики). Філософсько-антропологічні вчення античної класики і доби еллінізму. Вчення про ідеї, теорія пізнання та концепція ідеальної держави Платона. Метафізика Арістотеля: категоріальний аналіз світу.

Пізньюантична філософія: школи, ідеї, представники. Філософська традиція Стародавнього Риму.

Тема 3. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Місце релігії в середньовічній культурі. Історичні умови формування та характерні риси філософії середніх віків. Апологетика і патристика. Філософсько-теологічне вчення Аврелія Августина. Схоластика. Філософська система Фоми Аквінського. Реалізм і номіналізм. Християнський раціоналізм та пізньюсередньовічна містика.

Особливості культури Ренесансу. Місце мистецтва в культурі Відродження. Соціокультурні передумови формування філософської думки епохи Відродження. Людина і світ в епохи Ренесансу. Провідні напрямки: гуманістичний антропологізм, неоплатнізм, натурфілософія. Філософські ідеї пізньюго Відродження. Соціальні теорії. Утопії.

ТЕМА 4. ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ

Сутність Реформації, її основні діячі. Особливості та основні ідеї філософської думки періоду Реформації. Формування протестантської етики та її вплив на соціальний розвиток.

Філософське обґрунтування нової картини світу. Проблема методу наукового пізнання: емпіризм та раціоналізм. Поняття субстанції XVII – XVIII століть. Проблеми буття, людини і суспільства у філософії Просвітництва. Французький матеріалізм XVIII століття. Етичні ідеї філософів Нового часу. Стилi мистецтва Нового часу.

ТЕМА 5. НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Трансцендентальна філософія І. Канта. Філософія Й.Фіхте та Ф.Шеллінга. Об’єктивний ідеалізм та діалектика Гегеля. Антропологізм філософії

Л.Фейєрбаха. Значення німецької класичної філософії в історії філософської думки.

ТЕМА 6. НЕКЛАСИЧНА ЗАХІДНА ФІЛОСОФІЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Перегляд класичної моделі світоурозуміння. Проблеми методології наукового пізнання у новітній філософії. Зародження позитивізму. Неопозитивізм і його різновиди. Філософія волі А. Шопенгауера і Ф. Ніцше. Філософія науки (О. Конт, Дж. Міль, Авенаріус, Е. Мах). Філософія життя (герменевтика, інтуїтивізм). Марксистська філософія та її російський варіант.

Тема 7. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ (ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.)

Феноменологічна і екзистенціальна філософія (Гуссерль, Камю, Сартр, Хайдеггер). Психологія. Релігійна філософія ХХ ст. Сучасний стан неомізму. Аналітична філософія (Дж. Мур, Б. Рассела, Вітгенштейн). Постпозитивізм. Комунікативна філософія. Авангард, модернізм, постмодернізм. Від структуралізму до постмодернізму (структуралізм, М. Фуко, Деріда, Ліотар). Постмодернізм: поняття та основні принципи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Тема 8. ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В КУЛЬТУРІ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Українська міфологія, провідні світоглядні архетипи. Дохристиянські витоки української філософії. Особливості типу української філософської парадигми. Онтологічна та гносеологічна проблематика у киево-руській філософії. Проблема людини, моралі та історії в „книжництві”.

ТЕМА 9. ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ХV – ХVІІІ СТ.

Філософія періоду українського Ренесансу та Бароко. Духовні пошуки І. Вишенського. Філософія Києво-Могилянської академії. Філософська система Г. Сковороди. Вчення Сковороди про людину. Історія розвитку філософської думки в Чернігівському колегіумі.

ТЕМА 10. УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ХІХ-ХХ СТ.

Українська філософія ХІХ ст. Філософські погляди Т.Шевченка і М.Гоголя. Філософія серця П.Юркевича. Історіософські концепції М.Костомарова і П.Куліша. Філософія реалізму та поступу І.Франка. Соціально-історична філософія М.Драгоманова та М.Грушевського.

Проблеми розвитку української філософії в радянські часи. Філософія українських “шістдесятників”. Видатні українські філософи ХХ ст. Українська філософська думка сучасності. Проблеми людини у філософії ХХ ст. Філософія доби незалежної України. Мислителі української діаспори.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ОНТОЛОГІЯ ТА ГНОСЕОЛОГІЯ

Тема 11. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОНТОЛОГІЇ

Поняття і типи онтології. Форми і рівні буття. Небуття. Буття і субстанція. Поняття „світ”. Категоризація світу. Проблема матерії як субстанції. Еволюція уявлень про „матерію” в історії філософії. Єдність матерії, руху, простору і часу. Діалектика як філософське вчення про розвиток і зв’язки. Закони, принципи, категорії діалектики. Діалектика та її альтернативи.

Тема 12. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГНОСЕОЛОГІЇ

Проблема свідомості і пізнання у філософії. Суб'єкт, об'єкт і предмет пізнання. Види пізнання. Проблема істини. Пізнання і творчість. Практика як специфічно людський спосіб освоєння світу.

Сучасне розуміння науки. Поняття методу і методології наукового дослідження. Загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного рівнів. Основні сучасні методології наукового дослідження. Сучасна філософія як методологія науки. Науково-технічна революція і її соціальні наслідки.

ТЕМА 13. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ.

Релігійно-міфологічна антропософія. „Натуралістична” антропософія. Філософські проблеми антропогенезу. Сфери буття людини. Сутність людини. Людина: індивід, індивідуальність, особа. Людина і особа. Особистість як соціокультурна форма індивідуального буття. Свобода, творчість та відповідальність як ознаки людського буття. Різноманітність форм реалізації людини. Проблема людської „самості”. „Я” та „інші”. Сенс життя людини. Філософські питання смерті та безсмертя людини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

ТЕМА 14. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ.

Поняття соціального в філософії. Соціум як історичний процес. Предмет та структура соціальної філософії. Основні підходи до розуміння суспільства. Суспільне виробництво. Матеріальне і духовне виробництво. Діяльність як спосіб існування соціального. Джерела та рушійні сили суспільного розвитку.

ТЕМА 15. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ.

Філософія історії: предмет та етапи розвитку. Філософські концепції історичного розвитку доби Модерну. Матеріалістичне розуміння історії (марксистська версія). Філософські версії суспільного розвитку в ХХ столітті (М. Бердяєв, К. Ясперс, Т. Адорно, К. Поппер). Філософія історії доби Постмодерну. Суб'єкти суспільного розвитку.

Стадіальна та цивілізаційна парадигми осягнення історії (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Прогнози та перспективи розвитку сучасної цивілізації (Ф.Фукуяма, С. Гантінгтон, Е. Тоффлер).

ТЕМА 16. ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ТА АКсіОЛОГІЯ.

Філософія культури. Культура і цивілізація. Сенс людського існування. Цінності в житті людини та суспільства. Основні загальнолюдські цінності. Проблема цінностей в класичній і сучасній філософії.

Комунікативне обґрунтування ціннісних орієнтацій. Стратегія майбутнього. Сутність феномену глобалізації та його основні аспекти. Глобальні проблеми людства.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

ТЕМА 17. ПРЕДМЕТ ЕТИКИ. МОРАЛЬ ЯК СПОСІБ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ.

Етика як філософія моралі. Основні етапи становлення філософсько-етичної думки. Походження та історичний розвиток моралі. Основні етичні категорії та сенсожиттєві проблеми. Добро і зло, совість, честь. Найвищі моральні цінності людини.

Мораль як спосіб людського буття. Мораль і Специфіка і функції моральності. Етична культура особистості: мораль, моральність та етичність.

Поняття етикету. Значення етики в контексті формування моральної особистості
Етика професійної діяльності. Моральне виховання і самовдосконалення
особистості.

ТЕМА 18. ЕСТЕТИКА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ДИСЦИПЛІНА.

Естетика як філософська дисципліна. Предметне поле та специфіка естетики
як філософської дисципліни. Основні етапи розвитку естетичного знання.
Структура і понятійно-категоріальний апарат естетики. Естетичні проблеми
минулого і сучасності.

Естетичне і його основні форми. Прекрасне. Піднесене. Трагічне. Комічне.
Драматичне. Зміст і функції основних естетичних категорій. Мистецтво в дзеркалі
сучасної естетичної теорії. Роль і значення естетики в становленні людської
особистості.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

ТЕМА 19. РЕЛІГІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Об'єкт дослідження й предмет релігієзнавства. Релігієзнавство в системі
гуманітарного знання.

Релігія як об'єкт наукового дослідження. Основні концепції релігії. Сутність і
визначення релігії. Суспільно-функціональна структура релігії. Релігійні установи
та організації.

Історичні типи й форми релігій. Типологія й класифікація релігій.

ТЕМА 20. СВІТОВІ РЕЛІГІЇ

Буддизм як світова релігія. Соціально-економічні передумови виникнення й
поширення буддизму. Світоглядні основи буддизму. Буддистський культ, свята й
обряди. Основні напрями буддизму: хінаяна, махаяна, ваджраяна.

Іслам як світова релігія. Історичні умови виникнення ісламу. Мухамед як
засновник мусульманської релігії. Віровчення й культ ісламу. Основні напрями в
ісламі: шіїзм і суннізм.

Християнство як світова релігія, його походження й розвиток. Передумови
формування християнства. Вселенські собори християнства. Християнський
Символ віри. Християнський культ. Поділ християнства.

ТЕМА 21. ХРИСТІЯНСТВО ЯК СВІТОВА РЕЛІГІЯ

Православ'я, його виникнення й розвиток. Догматичні і культові особливості
православ'я. Запровадження християнства в Київській Русі. Історія православ'я в
Україні. Православ'я в сучасній Україні.

Виникнення католицизму. Особливості віровчення, догматики й культу.
Соціальна доктрина католицизму. Папство й місто-держава Ватикан. Католицизм
в Україні. Греко-католицька церква.

Реформація, виникнення й поширення протестантизму. Особливості
віровчення, культу, структура протестантських церков і організацій.
Протестантизм в Україні.

4. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

1. Предмет філософії та зміст онтологічних вчень досократиків.

2. Антропологічний поворот в філософії. Софісти та Сократ.
3. Філософські вчення Платона та Аристотеля.
4. Внутрішній світ людини як предмет філософії доби еллінізму.

Тема 2. ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

1. Основні принципи філософії середньовіччя.
2. Апологетика.
3. Патристика (східна та західна).
4. Схоластика.

Тема 3. ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ

1. Проблема методу пізнання у філософії Нового часу (емпіризм, раціоналізм, скептицизм, сенсуалізм) (Ф.Бекон, Р.Декарт, Т.Гоббс, Д.Юм, Дж.Локк, Дж. Берклі).
2. Поняття суб'єкта та об'єкта, розуміння природи, людини, тіла і душі (Р.Декарт, Б.Спіноза, Г.Лейбніц, франц. матеріалізм)
3. Три версії вчення про субстанцію: монізм, дуалізм, плюралізм (Р.Декарт, Б.Спіноза, Г. Лейбніц).
4. Завершення Нового часу. Філософія Просвітництва (Ш.Л.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо.

Тема 6. ФІЛОСОФІЯ XVIII – XIX ст.

1. Німецька класична філософія:
 - а) І. Кант як засновник НКФ (докритичний, критичний періоди, «річ в собі», «річ для нас», антиномії, категоричний імператив);
 - б) філософія Г.В.Ф. Гегеля (об'єктивний ідеалізм, протиріччя методу та системи)
2. Ірраціоналістична філософія XIX ст.: С. Кіркегор, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше.
3. Українська філософія XVIII – XIX ст. (Г. Сковорода, П. Юркевич).

Тема 7. ПОСТКЛАСИЧНА І НЕКЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Заняття 1

1. Філософська антропологія XX ст. (Макс Шелер, Ернст Кассілер)
2. Феноменологічно-екзистенціальна філософія:
 - феноменологія Е.Гуссерля;
 - екзистенціальна філософія (М.Гайдеггер, Ж.П.Сартр, А.Камю, К.Ясперс)
3. Аналітичне спрямування філософії XX ст.. (неопозитивізм, постнеопозитивізм, лінгвістична філософія, філософський структуралізм).

Заняття 2

1. Філософська теорія психоаналізу. Фрейдизм і неофрейдизм.
2. Комунікативна філософія (М.Бубер, К.Апель, Ю.Габермас).
3. Постмодерн: філософський вимір (Ж. Дерріда, Ж.Бодріяр, Ж.-Ф.Ліотар)

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Філософська думка в Києво-Могилянській академії.
2. Чернігівське літературно-філософське коло к. XVII- поч. XVIII ст.
3. Філософія Григорія Сковороди.

4. Суспільно-історична філософія ХІХ ст. (Т.Шевченко, М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш, М.Драгоманов).
5. Академічна філософія України ХІХ ст.
6. Філософія серця Памфіла Юркевича.
7. Філософія поступу Івана Франка.
8. Історіософія М.Грушевського.
9. Філософія українських «шестидесятників» та доби незалежної України.
10. Мислителі української діаспори.

Першоджерела:

- Галятовський І Ключ розуміння. – К., 1985.
- Гизель И Мир с Богом человека. – К., 1969.
- Сковорода Г.С. Наркис. Потоп зміїний // Сковорода Г.С. Твори у 2-х т. – К., 1994.
- Кониський Г Загальна філософія // Твори у 2-х т. – К., 1990.
- Куліш П. Хутірська філософія // Хроніка 2000. – 1994.
- Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М.П. Вибране. – К., 1991.
- Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К., 1991.
- Юркевич П. Вибране. – К., 1993.
- Грушевській М. Хто такі українці і чого вони хочуть // Федів Ю.О., Мозкова Н.Г. Історія української філософії. – К., 2000.
- Протопресвітер Василик Зеньковський. Наша епоха // Християнська думка. – 2006. - № 3. – С.154-177.
- Франко І. Що таке поступ? // Франко І Збір. Тв. У 50-ти Т. – Т. 45.
- Чижевській Д. Нариси з історії філософії на Україні. = К., 1992.
- Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991.
- Донців В. Націоналізм // Історія української філософії. Хрестоматія. – К., 1993.
- Хвильовий М. Памфлети // Хвильовий М. Твори у 2-х т. – К., 1991.

6. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Рівень теоретичної підготовки студента визначається під час його усної відповіді на теоретичні питання на практичних заняттях і під час складання заліку та оцінюється за наступними критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та змістовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

Студент може отримати **5 – 6 балів** («відмінно»), якщо його відповідь повністю відповідає змісту питання семінарського заняття, усі основні проблеми визначені чітко, розкриті повністю та ґрунтовно; студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питань, на які відповідає, та може викласти свою точку зору з проблеми, що обговорюється; студент досить вільно й

коректно користується соціологічною термінологією. Самостійна робота виконана у повному обсязі.

Студент може отримати **4 бали** («добре»), якщо його відповідь в основному відповідає змісту питання семінарського заняття, не всі основні проблеми визначені чітко і не повно розкриті; студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення, та відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо низки проблем; студент в основному правильно користується соціологічною термінологією, невелика кількість помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного. Самостійна робота виконана з незначними неточностями.

Студент може отримати **2 – 3 бали** («задовільно»), якщо його відповідь лише частково відповідає змісту питання, основні проблеми визначені нечітко, розкриті лише частково і без належної глибини; студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення, та не має своєї точки зору щодо більшості проблем; студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Самостійна робота виконана фрагментарно, із значними зауваженнями.

Студент може отримати **1 бал** («незадовільно»), якщо його відповідь не відповідає змісту питання, основні проблеми не визначені і не розкриті; доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні; студент майже не користується соціологічною термінологією. Самостійна робота не виконана, або виконана неправильно.

Рівень володіння професійно-методичними вміння визначається під час виконання студентом практичного завдання, при виконанні завдань самостійної роботи, під час складання екзамену та оцінюється за наступними критеріями:

- точність та повнота виконання практичного завдання;
- обґрунтованість аналізу конкретної теми з точки зору її відповідності принципам навчання, вимогам поетапного формування навичок і вмінь.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями і підготовленим соціологічним інструментарієм;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримувати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконувати самостійну роботу, підготовка якої є обов'язковою умовою допуску до екзамену.
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbL-VH/view>)).

У процесі навчання та при підготовці самостійної роботи, виконанні індивідуальних завдань, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу. Загально-педагогічні (словесні, наочні, практичні) та інтерактивні методи навчання. Лекції. Практичні заняття. Консультації. Робота в системі Zoom. Самостійна та індивідуальна робота, підготовка презентацій, індивідуальних творчих завдань. Робота з ілюстраційним матеріалом. Відвідування виставок, музеїв, концертів, театральних вистав.

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	8	4	до 32
Індивідуальне завдання (презентації)	2	4	до 8
Підготовка рефератів	1	5	до 5
Робота з першоджерелами	5	2	до 10
Самостійна робота:	10	1	до 10
Написання тестових завдань для контролю знань.	1	15	до 10
Усього			до 75
Екзамен:			до 25
Разом:			до 100

8. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
-------------------	-------------	-------------------------------

види навчальної діяльності		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Виникнення філософії, особливості філософського знання.
2. Структура філософського знання та функції філософії
3. Філософія і світогляд. Види світогляду.
4. Філософія і міфологія. Особливості міфологічного світогляду давніх слов'ян.
5. Специфіка східного і західного шляхів людського буття у світі.
6. Філософія Сходу.
7. Основні риси античної філософії. Етапи розвитку та її загальні особливості.
8. Розвиток філософських ідей в натурфілософських школах Стародавньої Греції.
9. Проблема взаємовідносин особи та суспільства у філософії софістів і Сократа.
10. Формування універсалізму в системі Платона та Аристотеля.
11. Основні положення філософії Платона.
12. Філософські погляди Аристотеля.
13. Антична філософія доби еллінізму.
14. Феномен філософії Середньовіччя.
15. Патристика і схоластика (Августин Блаженний, Фома Аквінський).
16. Основні риси світогляду людини епохи Відродження.
17. Особливості та основні риси філософії Нового часу.
18. Протистояння раціоналізму та емпіризму (Френсіс Бекон, Рене Декарт, Томас Гоббс, Джон Локк).
19. Раціоналізм епохи Просвітництва.
20. Загальні риси німецької класичної філософії.
21. Філософські ідеї Фіхте та Шеллінга.
22. І. Кант – творець німецької класичної філософії
23. Система і метод Гегеля.

24. Поняття класичної і некласичної філософії.
25. Антропологічний принцип філософії Л.Фейєрбаха.
26. Діалектичний матеріалізм К.Маркса і Ф.Енгельса. Матеріалістичне розуміння історії.
27. Поняття волюнтаризму у філософії (Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше)
28. Психоаналітична філософія (Зігмунд Фрейд, Карл Густав Юнг, Еріх Фромм).
29. Філософська антропологія ХХ-ХХІ ст..
30. Філософія екзистенціалізму.
31. Персоналізм як філософська течія.
32. Філософська думка в Києво-Могилянській академії.
33. Чернігівське літературно-філософське коло к.ХVІІ- поч. ХVІІІ ст.
34. Філософія Григорія Сковороди.
35. Суспільно-історична філософія ХІХ ст. (Т.Шевченко, М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш, М.Драгоманов).
36. Академічна філософія України ХІХ ст.
37. Філософія серця Памфіла Юркевича.
38. Філософія поступу Івана Франка.
39. Історіософія М.Грушевського.
40. Мислителі української діаспори.
41. Предмет етики. Структура та функції моралі
42. Проблема походження моралі. Табу та табуація.
43. Основні етичні категорії.
44. Основні етичні проблеми.
45. Великі моральні вчителі людства (Мойсей, Будда, Мухамед, Конфуцій).
46. Етичні погляди Сократа, Платона, Аристотеля, Сенеки.
47. Українська етична думка.
48. Предмет естетики. Структура естетичної свідомості.
49. Становлення естетики як науки.
50. Основні естетичні категорії.
51. Проблема походження мистецтва. Види мистецтва.
52. Предмет релігієзнавства. Проблема походження релігії. Класифікація релігій.
53. Світові релігії.
54. Національні релігії.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зміст і методичні матеріали до семінарських занять; завдання для самостійної роботи студентів; завдання для поточного контролю знань (тести); перелік питань для підсумкового контролю знань (екзамен); конспект лекцій.

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія Філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2001. – 408 с.
2. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. – К., 1996.
3. Лубський, В. І. Релігієзнавство : підруч. для студ. вузів / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська. — 2-е вид., доп. — К. : Академвидав, 2008. — 464 с. — (Альма-матер).
4. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
5. Естетика: Підручник / Л.Т.Левчук, В.І.Панченко, О.І.Оніщенко, Д.Ю.Кучерюк; За заг. ред.. Л.Т.Левчук. – К.: Вища школа, 2005. – 431 с.
6. Філософія : навч. посіб. для студ. і аспір. вузів / за ред. І.Ф. Надольного. — 8-е вид., стер. — К. : Вікар, 2011. — 455 с.

Допоміжна:

7. Філософія: природа, проблематика, класичні розділи : хрестоматія: навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Г.І. Волинки. — К. : Каравела, 2010. — 464с.
8. Бойченко, І. В. Філософія : Навч. посібник для дистанц. навч. Ч.ІІ / І. В. Бойченко, М. І. Бойченко. — К. : Ун-т "Україна", 2007. — 197с.
9. Вандишев, В. М. Релігієзнавство : навч. посіб. для студ. ВНЗ / В. М. Вандишев. — К. : Кондор, 2009. — 240 с.
10. Вандишев, В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять : навчальний посібник для студ. ВНЗ / В. М. Вандишев. — К. : Кондор, 2006. — 474с.
11. Воронюк, О. Л. Філософія : підруч. для студ. ВНЗ / О. Л. Воронюк. — 2-е вид., випр. — Київ : Медицина, 2015. — 224 с.
12. Вступ до філософії : кредит.-модул. курс: навч.-метод. посіб. для студ.-заоч. ВНЗ / за ред. Л.М. Нікітіна. — вид. 3-е, доп. та перероб. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 256 с.
13. Губар, О. М. Філософія: інтерактивний курс лекцій : навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. М. Губар. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 416 с.
14. Докаш, В. І. Загальне релігієзнавство : навч. посіб. для студ. ВНЗ / В. І. Докаш. — 2-е вид., доопрац., доп. — Чернівці : Наші книги, 2012. — 784 с.
15. Дубчак Л.М. Естетика: Посіб. для підготов. до іспитів /Л.М.Дубчак, П.С.Прибутько. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 124 с.
16. Кислий, А. О. Філософія спорту : метод. рек. для студ. спец. "Фіз. виховання" / А. О. Кислий. — Чернігів : ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2012. — 52 с. — 15 грн.
17. Кремень, В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. — вид. перероб. — Київ : Грамота, 2010. — 576 с.
18. Кремень, В. Г. Філософія: Логос. Софія. Розум : підручник [для студ. ВНЗ] / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. — К. : Книга, 2007. — 432 с.
19. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 224 с.
20. Лузан, А. О. Вступ до філософії : навч. посіб. / А. О. Лузан. — Краматорськ : ДДМА, 2010. — 132 с.
21. Малахов В. Етика спілкування: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2006. – 400 с.
22. Малахов В. Уязвимость любви. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 560 с.
23. Мовчан В.С. Етика: Навч. посібник. – К.: Знання, 2007. – 483 с.

- 24.Петрушенко, В. Л. Філософія : курс лекцій: навч. посіб. для вузів / В. Л. Петрушенко. — 2-е вид., випр. і доп. — К. : Каравелла, 2002. — 544 с.
- 25.Подольська, Є. А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство : Навч.посібник для студ.вузів / Є. А. Подольська. — Вид. 2-е, перероб., допов. — К. : Центр. навч. літ-ри, Инкос, 2006. — 624с.
- 26.Причепій, Є. М. Філософія : підруч. для студ. ВНЗ / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. — вид. 3-є, стер. — К. : "АКАДЕМІЯ", 2009. — 592 с. — (Альма-матер).
- 27.Радевич-Винницький Я Етикет і культура спілкування: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2006. — 291 с.
- 28.Релігієзнавство : підруч. для студ. і виклад. ВНЗ / за ред. О.П. Сидоренка. — 2-е вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 470 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
- 29.Самардак М. М. Філософія науки: напрями, теми, концепції : навч. посіб. / М. М. Самардак. — К. : ПАРАПАН, 2011. — 204 с.
- 30.Соловей Е. Українська філософська лірика: Навч. посібник із спецкурсу. — К.: Юніверс, 1999. — 368 с.
- 31.Україна: філософський спадок століть // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. - № 37-38, 39-40. — К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000.
- 32.Філософія : хрестоматія (від витоків до сьогодення) навч. посіб. / за ред. Л.В. Губерського. — 2-е вид., стер. — Київ : Знання, 2012. — 622 с.
- 33.Філософія спорту : хрестоматія для студ. спец. "Фіз. виховання" / авт. та уклад. А.О. Кислий. — Чернігів : ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2012. — 135 с.
- 34.Філософія ХХ - ХХІ століть: імена : біограф. словник / уклад. Ю.В. Омельченко. — К. : Фенікс, 2011. — 212 с.
- 35.Черній, А. М. Релігієзнавство : посіб. / А. М. Черній. — 2-е вид., доп. — К. : Академвидав, 2008. — 400 с. — (Альма-матер).
- 36.Щерба, С. П. Філософія : підруч. для студентів ВНЗ / С. П. Щерба, О. А. Заглада. — Київ : Кондор, 2015. — 548 с.
- 37.Царенок А. Естетико-аскетичні традиції Візантії в історії християнської культури. — Чернігів: Десна Поліграф, 2017. — 328 с.
- 38.Яртись, А. В. Релігієзнавство : навч. посіб. для студ. ВНЗ / А. В. Яртись, А. Ю. Васьків. — 2-е вид., стер. — К. : Знання, 2011. — 423 с.
- 39.Ящук Т.І. Філософія історії: курс лекцій. Навчальний посібник. — К.: Либідь, 2004. — 536 с.

Першоджерела:

1. Аристотель. Метафизика // Соч.: В 4-х т. — М., 1972. — Т.1.
2. Бекон Ф. Новый Органон // Соч.: В 2-х т. — М., 1972. — Т.2.
3. Бергсон А. Два источника морали и религии. — М., 1994.
4. Бердяев Н.А. О назначении человека. — М., 1993.
5. Бубер Я и Ты. — М., 1993.

6. Вернадський В.І. Філософські думки натураліста // Мир філософії. В 2-х ч. – М., 1991.
7. Винниченко В. Відродження нації. – К., 1990.
8. Витгенштейн Л. Філософські роботи в 2 ч. Ч.1. – М., 1994.
9. Гоббс Т. Левіафан // Избр. произведения. В 2-х т. – Т.2. – М., 1964.
10. Гельвецій К. О человеке // Соч. в 2-х т. – Т.2. – М., 1974.
11. Гегель Г.В.Ф. Феноменология Духа // Соч. – Т.4. – М., 1969.
12. Гадамер Г.Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. – М., 1988.
13. Гольбах П. Системы природы, или о законах мира физического и мира духовного // Избр. филос. произв. В 2-х т. – Т.1. – М., 1963.
14. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
15. Декарт Р. Рассуждения о методе // Избр. произв. В 2-х т. – Т.1. – М., 1989.
16. Драгоманов М.І. Літературно-публіцистичні праці. – К., 1970.
17. Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
18. Кант И. Критика чистого разума // Соч. в 6-ти т. – Т.3. – М., 1996.
19. Лейбниц Г.В. Монадология // Соч. в 4-х т. – Т.1. – М., 1983.
20. Локк Дж. Опыт о человеческом разуме // Избр. филос. произв. В 2-х т. – Т.1. – М., 1969.
21. Маркс Е. Економічно-філософські рукописи 1844 року // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.42.
22. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. – К., 1993.
23. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М., 1991.
24. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Тв. в 2-х т. – К., 1994.
25. Платон. Государство // Соч. в 3-х т. – Т.3. – Ч.1.- М., 1971.
26. Рассел Б. Человеческое познание. – М., 1987.
27. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре // Антология мировой философии. – Т.2. – М., 1970.
28. Спиноза Б. Этика // Избр. произв. В 2-х т. – Т.2. – М., 1984.
29. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989.
30. Сковорода Г. Сад божественных песен. – К., 1973.
31. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1987.
32. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії. – К., 1995.
33. Фейербах Л. Сущность христианства // Избр. филос. произв. – Т.2. – М., 1955.
34. Франко І.Я. Мислі о еволюції в історії людськості. Твори. – М., 1956. – Т.19.
35. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1989.
36. Фромм Э. Психоанализ и этика. – М., 1993.
37. Фукуяма Ф. Конец истории? // США. Экономика, политика, идеология. - №5. – М., 1990. – С.39-54.
38. Хайдеггер М. Время и бытие. – К., 1991.
39. Шевченко Т. Щоденники. – К., 1991.
40. Шпенглер О. Закат Европы. – М., 1993. – Т.1.
41. Юркевич П. З науки про людський дух. Вибране. – К., 1993.
42. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua>
2. Сайт Національної парламентської бібліотеки України <http://nplu.org>
3. Сайт Державної науково-технічної бібліотеки України <http://www.gntb.gov.ua>
4. <http://ru.wikipedia.org>
5. <http://cyberleninka.ru/article/c/filosofiya>
6. <http://www.bibliotekar.ru/filosofia/index.htm>
7. <http://filosof.historic.ru/>